
FIBULE DESCOPERITE ÎN AȘEZAREA DIN SECOLELE V-VII D.H. DE LA DAVIDENI-NEAMȚ

de Ioan Mitrea

Cercetările arheologice efectuate la Davideni, comuna Țibucani, județul Neamț, în punctul *La Izvoare-Spiesti*, în perioada anilor 1970-1995, au avut drept principal rezultat dezvelirea unei întinse așezări din epoca încheierii procesului de formare a poporului român¹. O primă etapă din evoluția acestei așezări a fost încadrată într-o perioadă situată între mijlocul secolului al V-lea și jumătatea sau poate chiar sfârșitul celui de al treilea sfert al secolului al VII-lea².

Din așezarea aparținând secolelor V-VII au fost dezvelite, până acum, 68 de locuințe și alte anexe gospodărești, cu un inventar bogat și divers, preponderent de factură autohtonă, romanică, evidențiind însă și importante legături cu lumea și civilizația bizantină, precum și cu unele grupuri de slavi, desprinse din masa slavă ce migra spre Dunărea de Jos în a doua jumătate a secolului al VI-lea d.H.

Cu prilejul cercetărilor arheologice în așezarea din secolele V-VII de la Davideni, au fost descoperite și opt fibule din bronz și fier.

Având în vedere că aceste pise vestimentare au pe lângă o mare valoare intrinsecă și o importanță deosebită pentru încadrarea cronologică și atribuirea etno-culturală a așezării de la Davideni, ne propunem prezentarea celor opt fibule grupate în două mari categorii: I, fibule romano-bizantine; și II, fibule "digitate".

I. Fibule romano-bizantine

1. Prima fibulă romano-bizantină³, din așezarea de la Davideni, este de tipul

- (1) Pentru rezultatele cercetărilor arheologice de la Davideni a se vedea: Ioan Mitrea, în *MemAntiq.*, II, 1970, p. 345-369 text + ilustrația (fig. 1-16); Idem, în *SCIVA*, 30, 1972, 2, p. 145-162; Idem, în *Carpica*, XII, 1980, p. 55-190 passim; Idem, în *MemAntiq.* XVIII, 1992, p. 203-232; Idem, în *MemAntiq.* XIX, 1994, p. 279-332. Rezultatele cercetărilor din anii 1992-1995 sunt inedite.
- (2) Ioan Mitrea în *MemAntiq.*, VI-VIII (1974-1976), 1981, p. 88-89; Idem, în *MemAntiq.*, XVIII, 1992, p. 125; Idem, în *MemAntiq.*, XIX, 1994, p. 322.
- (3) Pentru caracteristicile fibulelor romano-bizantine a se vedea mai nou: Dan Gh. Teodor, *Considerații privind fibulele romano-bizantine din secolele V-VII e.n. în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în *ArhMold.*, XII, 1988, p. 197-233.

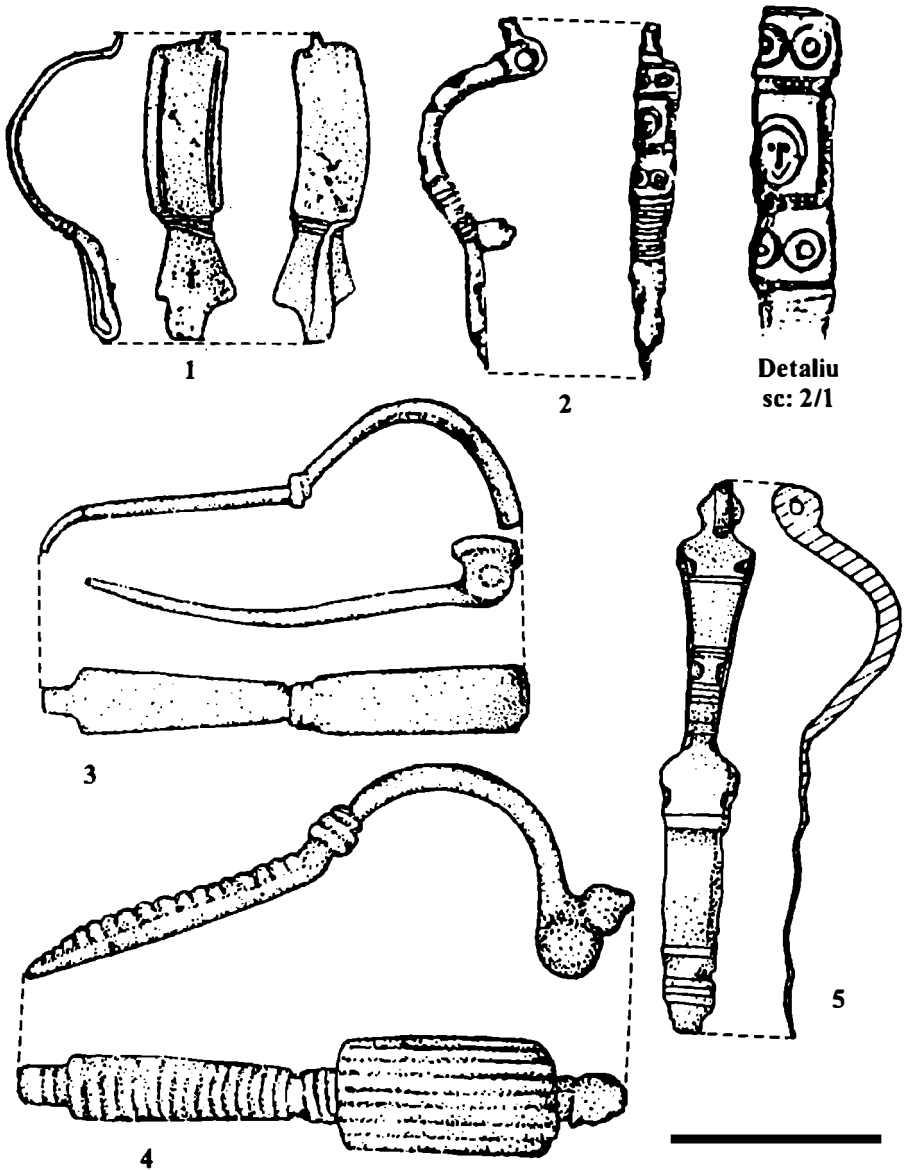

Fig. 1. Fibule romano-bizantine de bronz (1, 2, 5) și fier (3-4), din secolele V-VI.

fibulelor din bronz cu piciorul înfășurat, lucrată manual (fig. 1/1). A fost descoperită în Secțiunea I, în stratul de cultură aparținând așezării din secolele V-VII. Piesa a fost lucrată dintr-o bandă din bronz de formă dreptunghiulară. Are corpul puternic, port-agrafa puțin depărtată de corpul piesei, înfășurată la cca. 1/3 din corpul fibulei. Placa piciorului are o formă trapezoidală, ușor alungită, fiind lucrată din aceeași bandă, dar puțin mai lată decât partea arcuită a fibulei. Ca ornament prezintă linii gravate spre marginea corpului fibulei.

Piesa de la Davideni⁴, are analogii cu fibulele descoperite la București-Militari⁵, Târgșoru Vechi⁶, Histria⁷, Adamclisi⁸ și în alte locuri din spațiul carpato-dunărean-oriental⁹, precum și în fortificația de la Iatrus¹⁰, din nordul Bulgariei.

Pe baza atributelor intrinseci și analogiilor amintite, fibula de la Davideni poate fi încadrată într-o etapă cronologică care cuprinde ultimele decenii ale secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea.

2. În locuința L₁₆ a fost descoperită o fibulă din fier de tipul cu piciorul înfășurat (fig. 1/3) executată prin forjare și finisare manuală¹¹. Are corpul mult arcuit, confecționat dintr-o bandă lată de formă aproape dreptunghiulară, piciorul lung, ușor trapezoidal, terminat cu un mic apendice prelungit către port-agrafă. Piesa de la Davideni are multe asemănări cu o fibulă din fier descoperită la Bratei¹². Această fibulă poate fi atribuită aceleiași etape cronologice, respectiv a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea.

3. A treia fibulă, a fost descoperită în Secțiunea 3I. Este tot din fier, de dimensiuni mari (fig. 1/4), semiturmată și ornamentată pe arc cu nervuri longitudinale, iar pe picior cu nervuri transversale (pseudospirale)¹³. Această fibulă are unele analogii cu o piesă provenind dintr-o localitate necunoscută de la sud de Carpați, datată în secolul al VI-lea¹⁴. Fibula de dimensiuni mari, lucrată din fier, de la Davideni, poate fi datată într-o etapă ce cuprinde a doua jumătate a secolului al V-lea și primele decenii ale secolului al VI-lea.

4. În umplutura locuinței L₅₁ a fost descoperită o fibulă din bronz, de tipul celor

- (4) Ioan Mitrea, în *SCIV*, 24, 1973, 4, p. 664, fig. 1/2; p. 665; Idem, în *MemAntiq.*, VI-VIII (1974-1976), 1981, p. 83; Idem, *SCIVA*, 30, 1979, 2, p. 149-150, fig. 3/2.
- (5) Mioara Zgâbea, în *Cercetări arheologice în București*, I, 1963, p. 379, pl. II/1,2; p. 380.
- (6) Gh. Diaconu, în *SCIVA*, 29, 1978, 4, p. 522, fig. 3/7.
- (7) Emil Condurachi și colab., în *Materiale*, IV, 1957, p. 21, fig. 7/6.
- (8) I. Bogdan-Cătănciu, Al. Barnea, *Tropaeum Traiani, I - Cetatea*, București, 1979, p. 189, 192.
- (9) Dan Gh. Teodor, op. cit., în *Arh. Mold.*, XII, 1988, p. 199-200.
- (10) G. Gomolka, *EthnArchz*, 4, 1970, p. 602-603, fig. 23.
- (11) Ioan Mitrea, în *SCIVA*, 30, 1977, 2, p. 150-151; fig. 3/4.
- (12) Ligia Bârză, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV-V (Cimitirul I de la Bratei)*, București, 1973, p. 63; p. 386, pl. XXV/4 a-h.
- (13) Ioan Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 105; pl. XLII/5; Idem, *MemAntiq.*, VI-VIII, (1974-1976), 1981, p. 83.
- (14) Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 214, fig. 3/8.

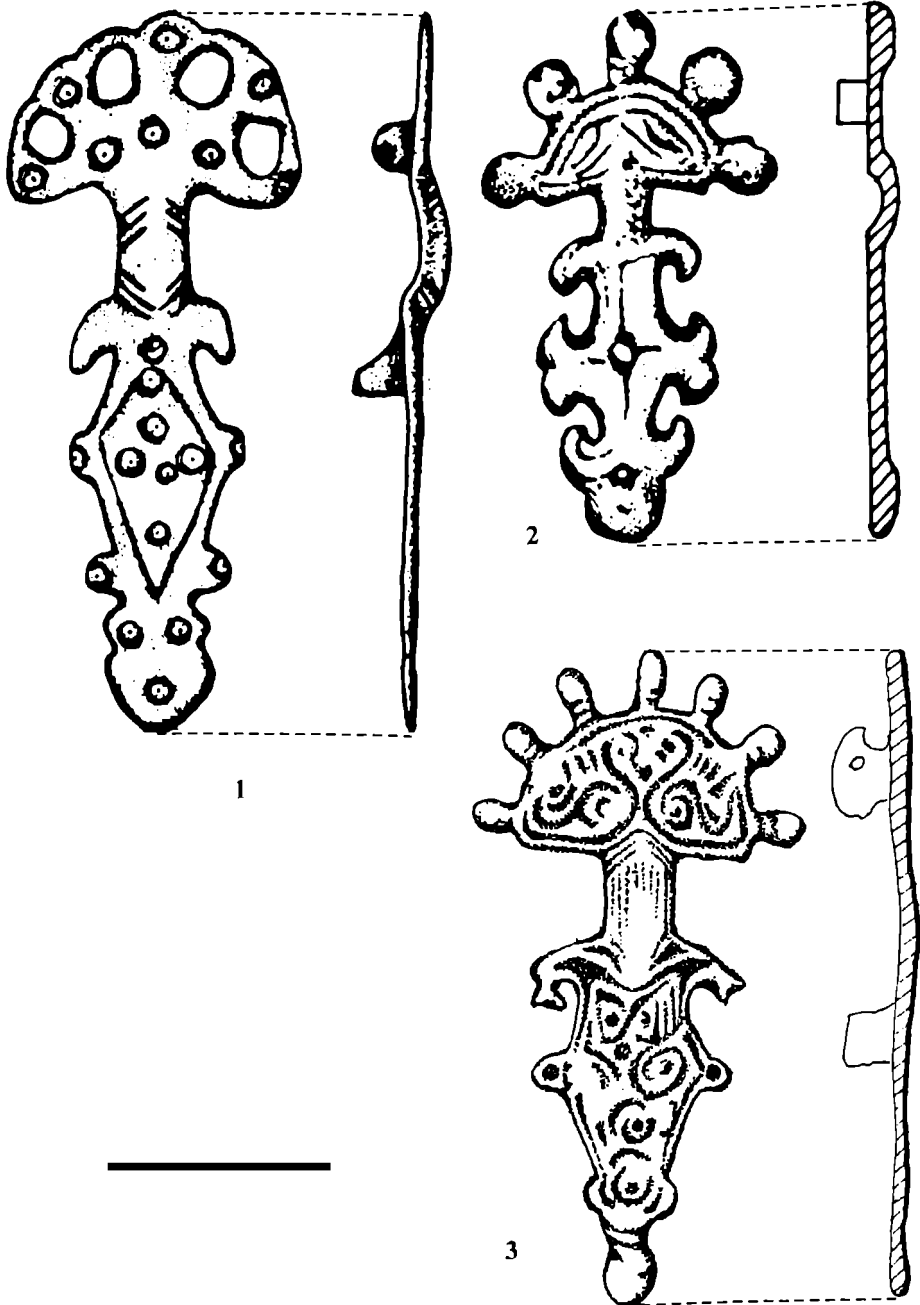

Fig. 2. Fibule "digitate" de bronz, din secolele VI-VII.

turnate în întregime, inclusiv port-agrafa (fig. 1/2). Are multe analogii cu fibulele romano-bizantine turnate în întregime din bronz¹⁵, dar și elemente suplimentare, care o individualizează, transformând-o într-un unicat. Pe lângă obișnuitele nervuri paralele, transversale, și cercuri concentrice, pe arcul fibulei este redat un cap uman cu nimb, element sigur creștin¹⁶. Pe baza trăsăturilor caracteristice și a unor analogii cu piese de același tip descoperite în spațiul carpato-dunăreano-pontic¹⁷, putem atribui această fibulă secolului al VI-lea d.H., cu posibilități de restrângere a datării doar la prima jumătate a acestui veac.

5. A cincea fibulă de tip romano-bizantin a fost descoperită în S75, în stratul atribuit așezării din secolele V-VII. Este o fibulă turnată din bronz, de dimensiuni mari (fig. 1/5). Are corpul puternic arcuit, piciorul lung, înfășurat, lucrat dintr-o bandă mai subțire decât corpul. Acul de prindere, probabil a fost din fier ca și resortul, cum arată resturile de rugină. Corpul fibulei ca și piciorul sunt ornamentate cu nervuri și linii transversale, dispuse în grupuri. Și această fibulă își găsește unele analogii între exemplarele descoperite în numeroase localități din spațiul carpato-dunăreano-pontic¹⁸.

Pe baza caracteristicilor și analogiilor cu unele piese din spațiul carpato-dunăreano-pontic, atribuim această fibulă celei de a doua jumătate a secolului al V-lea și începutul secolului al VI-lea.

II. Fibule "digitate"

1. În partea de sus a umpluturii din locuința L41, aproximativ la nivelul de construcție al locuinței a fost descoperită o fibulă "digitată", de dimensiuni mari (fig. 2/1). Piesa, având o lungime de 9,3 cm, se încadrează în tipul de fibule "digitate" cu placa superioară ornamentată cu butoni în formă de capete de pasăre unite. A fost realizată din bronz, prin turnare. Placa superioară, semidiscoidală, reprezintă capete de pasăre stilizate, unite între ele prin prelungirea ciocului, butonul central fiind mai mare. Placa piciorului este de formă romboidală, alungită, având capătul rotunjit. Pe placa piciorului, la îmbinarea cu arcul, pe lățimea maximă și apendicile terminal au fost realizate protuberanțe rotunjite. Corpul fibulei este ornamentat cu cercuri concentrice, inegale, având un punct în interior. La capetele arcului a fost realizat un ornaмент din câte trei linii, dispuse simetric, încadrând un romb. Un romb alungit a fost realizat și pe placa piciorului.

După clasificarea lui J. Werner, această fibulă se încadrează în tipul II-D¹⁹. Recent, într-o nouă clasificare a fibulelor "digitate" din regiunile carpato-dunăreano-pontice,

(15) Idem, op. cit., p. 202-206.

(16) Ioan Mitrea, *Comunități creștine din secolele V-VII în regiunea subcarpatică a Moldovei*; comunicare prezentată la Sesiunea științifică cu tema: "De la credințele politeiste la monoteismul creștin în spațiul Dunării de Jos", organizată de Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 9-11 noiembrie 1995.

(17) Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 202-206; p. 215, fig. 4; p. 216-217; fig. 5, fig. 6.

(18) Idem, op. cit., p. 198-201; p. 212-214.

(19) J. Werner, *Reinecke Festschrift*, Mainz, 1950, p. 161.

acest tip de fibulă a fost încadrat în grupa II₃²⁰. Fibula de la Davideni, fiind prima piesă de acest fel descoperită în spațiul carpato-dunăreano-pontic, o putem denumi *fibulă "digitată" zoomorfică de tip Davideni*. Piesa de la Davideni își găsește analogii apropiate în descoperirile din Crimeea de la Suuk Su²¹, Kerçi²² și İndeosebi la Lucistovo²³. Fibula de la Davideni este foarte asemănătoare cu piesa descoperită în mormântul 36 de la Lucistovo²⁴.

Având în vedere observațiile recente ale lui A.I. Aibabin²⁵ și Dan Gh. Teodor²⁶, privind încadrarea cronologică a acestui tip de fibulă, considerăm că fibula "digitată" zoomorfică de la Davideni, prima de acest fel de pe teritoriul României, poate fi atribuită unei etape care cuprinde ultimele decenii ale secolului al VI-lea și prima jumătate a secolului al VII-lea.

Creat în atelierile goto-bizantine din Crimeea, acest tip de fibulă a fost preluat, prin comerț, și vehiculat apoi pe spații întinse mai ales de grupurile de slavi ce vor migra spre Dunărea de Jos, cu deosebire, în a doua jumătate a secolului al VI-lea și prima jumătate a secolului al VII-lea.

Chiar dacă admitem difuzarea acestor fibule de către anți, populației considerată, în ultimul timp, nesalvă, "mai curând un conglomerat de triburi kutriguroalane"²⁷, descoperirea fibulei prezentate, în așezarea de la Davideni, pune în evidență un element străin de mediul local, element ce trebuie corelat și cu prezența ceramicii de factură slavă, atestate în această așezare începând cu a doua jumătate a secolului al VI-lea.

2. A doua fibulă "digitată" (fig. 2/2) a fost descoperită în locuința L58. Această piesă, având o lungime de 6,8 cm, se încadrează în tipul Sarmizegetusa, având placa piciorului romboidală prevăzută cu perechi duble de capete cu ciocuri de pasăre stilizate²⁸. Piesa a fost realizată din bronz, prin turnare. Placa superioară este mărginită de cinci butoni, fiind ornamentată cu nervuri. Elementul caracteristic la această fibulă îl reprezintă cele patru perechi de capete sau ciocuri de pasăre stilizate, dispuse lateral. O pereche de capete sau ciocuri de pasăre este plasată la baza arcului de legătură, iar a doua pereche la îmbinarea piciorului cu apendicele terminal. Două perechi au fost realizate pe mijlocul plăcii inferioare, pe lățimea ei maximă. Ciocurile de pasăre sunt dispuse simetric. Astfel, cele de la baza arcului sunt plasate în jos, iar cele de la locul de îmbinare a plăcii piciorului cu apendicele terminal sunt orientate în sus. Perechile de ciocuri de pe mijloc, unite câte două, sunt orientate în sus și respectiv în jos. Datorită acestui ornament placa piciorului are o formă de cruce. Pe mijlocul plăcii romboidale

(20) Dan Gh. Teodor, *Fibule "digitate" din secolele VI-VII în spațiul carpato-dunăreano-pontic*, în *ArchMold.*, XV, 1992, p. 134.

(21) A.I. Aibabin, *Materialy po archeologii i istorii i etnografii Tavrii*, I, Simferopol, 1990, p. 197, fig. 18''2,5.

(22) Ibidem, p. 197, fig. 18/3.

(23) Ibidem, p. 196, fig. 17/4.

(24) Ibidem.

(25) Ibidem, p. 25.

(26) Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 136.

(27) Ibidem, p. 136 și nota 246.

(28) Ibidem, p. 128.

a piciorului este un punct, în relief, din care pornesc patru linii formând o cruce.

În clasificarea lui J. Werner această formă de fibulă este inclusă în tipul I G²⁹, iar în clasificarea lui Dan Gh. Teodor, în tipul I4³⁰.

Această fibulă are analogii apropiate cu piesa de la Sarmisegetusa, dar și cu alte exemplare, mai ales din Crimeea, în primul rând de la Lucistovo³¹. Am menționat analogiile cu piesele de la Lucistovo pentru a evidenția că de fapt și această piesă, ca și fibula zoomorfică de tip Davideni, își găsește analogii apropiate și în Crimeea. Fără a exclude posibilitatea producerii locale³² a unor asemenea fibule, considerăm că exemplarul la care ne-am referit, de tip Sarmisegetusa, a fost vehiculat de aceleași grupuri alogene care au vehiculat și fibula "digitată" zoomorfică. Fibula de tip Sarmisegetusa de la Davideni poate fi datată într-o etapă cronologică care cuprinde ultimele decenii ale secolului al VI-lea și prima jumătate a secolului al VII-lea.

3. A treia fibulă "digitată" a fost descoperită în Secțiunea 79, în stratul atribuit așezării din secolele V-VII.

Piesa, având o lungime de 8,6 cm, se încadrează în tipul de fibule "digitate" cu mască umană de picior și placa piciorului trapezoidală (fig. 2/3), respectiv în seria Coșoveni-Vețel³³. A fost realizată din bronz prin turnare. Placa superioară, semidiscoidală, este mărginită de șapte butoni. Placa piciorului este trapezoidală, alungită, având capătul rotunjit, pe care a fost stilizată o mască umană greu vizibilă. Partea superioară a piciorului trapezoidal se termină cu motive constând în capete de pasăre stilizate (sau capete de cal?). Pe mijlocul piciorului trapezoidal prezintă doi butoni laterali, iar alți doi butoni laterali, mai mici, se află mai jos, spre capătul cu mască umană.

Atât placa superioară semidiscoidală cât și placa piciorului au fost ornamentate cu spirale, motive florale și geometrice, cercuri cu un punct în mijloc, elemente frecvent întâlnite în orfevrăria bizantină.

În clasificarea lui J. Werner asemenea piese au fost incluse în tipul I A – I B și puse pe seama slavilor³⁴.

Pe bună dreptate I. Nestor considera că astfel de fibule "digitate" nu pot fi puse pe seama slavilor, considerându-le produse locale, creație poate chiar a unor grupuri germanice, din regiunile dintre Dunărea și Mureș³⁵.

Pe linia deschisă de I. Nestor, A. Petre considera aceste tipuri de fibule "digitate" ca fiind produse la sud de Dunăre, în atelierele bizantine³⁶, părere împărtășită recent și de către Dan Gh. Teodor³⁷.

Admițând și noi că tipul de fibulă "digitată" cu mască umană pe picior și placa

(29) J. Werner, op. cit., p. 154.

(30) Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 128.

(31) A.I. Aibabin, op. cit., p. 199, fig. 20/2.

(32) Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 124.

(33) Ibidem, p. 122-124.

(34) J. Werner, op. cit., p. 151-152.

(35) I. Nestor, în *Dacia*, N.S., 5, 1961, p. 442-444.

(36) A. Petre, în *SCIV*, 16, 1965, 1, p. 80-91.

(37) Dan Gh. Teodor, op. cit., p. 123.

piciorului trapezoidală, este o creație a atelierelor din Imperiul Bizantin, putem aprecia că aceste piese au putut fi vehiculate dinspre sud de către grupuri de alogeni, în primul rând de slavi. Firește nu poate fi exclusă posibilitatea vehiculării acestor piese de către romanici din Imperiu, sau chiar de către romanicii nord-dunăreni, mai ales prin intermediul schimburilor.

A treia fibulă "digitată" de la Davideni, pe baza caracteristicilor sale intrinseci și analogiilor cu piesele din seria Coșoveni-Vețel³⁸, poate fi încadrată, cu precădere, în prima jumătate a secolului al VII-lea.

Cronologia fibulelor descoperite în așezarea de la Davideni

Nr. fibulei	Fig.	Etapе cronologice		
		Sec. V	Sec. VI	Sec. VII
I. Fibule romano-bizantine				
1	1/1	—————		
2	1/3	—————		
3	1/4	—————		
4	1/2	—————		
5	1/5	—————		
II. Fibule "digitate"				
1	2/1		—————	
2	2/2		—————	
3	2/3		—————	

Cele opt fibule descoperite până acum în așezarea de la Davideni au o deosebită importanță cronologică și etno-culturală. În primul rând, cele cinci fibule romano-bizantine (fig. 1/1-5) încadrate, în linii mari, în a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al VI-lea asigură încadrarea cronologică a primei faze din evoluția așezării de la Davideni. Pe de altă parte aceste piese, alături de alte argumente, susțin caracterul autohton și romanic al comunității care a trăit la Davideni în a doua jumătate a secolului al V-lea.

Cele trei fibule "digitate" susțin încadrarea celei de a doua etape din evoluția așezării de la Davideni, în a doua jumătate a secolului al VI-lea și prima jumătate a secolului al VII-lea d.H. Admițând că aceste fibule sunt creația atelierelor goto-bizantine din Crimeea și bizantine de la sudul Dunării, nu putem exclude posibilitatea vehiculării acestor piese de către alogeni, în primul rând de către slavi. Alături de alte elemente de factură materială, în primul rând a unor categorii ceramice, aceste fibule "digitate" fac dovada prezenței unor grupuri de slavi în zona așezării de la Davideni în a doua jumătate a secolului al VI-lea și în prima jumătate a secolului VII. Aceste

(38) Ibidem, p. 122-124.

elemente slave, nu vor schimba însă, în esență, conținutul culturii materiale și spirituale a comunității de la Davideni.

Comunitatea sătească de la Davideni, de factură autohtonă și creștină încă din prima jumătate a secolului al VI-lea, își va păstra aceste atribute și după contactul temporar și sporadic cu unele grupuri de slavi, evoluând ireversibil spre populația veche românească, așa cum o dovedesc descoperirile din aceeași așezare aparținând secolelor VIII-IX, respectiv civilizației vechi românești.

FIBULE DE L'HABITAT DES Ve-VII^eS. DE DAVIDENI-NEAMȚ Résumé

Entre 1970-1995, on a fouillé à Davideni, com de Țibucani, dép. de Neamț, un vaste habitat des Ve-VIIes. On a découvert 68 habitations à inventaire riche et varié, pour la plupart de facture autochtone, romanique. En même temps, on a mis en évidence d'importantes liaisons avec le monde et la civilisation byzantine tout comme avec quelques groupes de Slaves (à partir de la seconde moitié du VIes. après J.C.).

Les 8 fibules mises au jour jusqu'à présent appartiennent à deux groupes:

I. 5 fibules romano-byzantines dont 3 en bronze (fig. 1/1-2, 5) et 2 en fer (fig. 1/3,4). Les cinq fibules datent de la période comprise entre la seconde moitié du V^es. et la première du VIes. après J.C.

II. 3 fibules "digitées" en bronze (fig. 2/1-3) datées de la seconde moitié du VIes. – première moitié du VIIes. après J.C.

Ces fibules présentent une importance à part pour la chronologie et l'attribution ethno-culturelle de l'habitat des Ve-VIIes. de Davideni-Neamț.

Explication des figures

Fig. 1. Fibules romano-byzantines en bronze (1, 2, 5) et en fer (3, 4) des Ve-VIes.

Fig. 2. Fibules "digitées" en bronze des VIe-VIIes.